

KYLÄ JOSTA POJAT KATOSIVAT

TIMO J.
TUIKKA

HELSINKI 1070

KILPISJÄRVI 140

DOCENDO

**KYLÄ JOSTA
POJAT
KATOSIVAT**

**TIMO J.
TUIKKA**

DOCENDO

Ensimmäinen painos
© Timo J. Tuikka ja Docendo 2025

Tekijä kiittää Taiteen edistämiskeskusta tuesta.

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

Kansi ja esilehdet Jussi Jääskeläinen / kobaia design
Taitto Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale

ISBN 978-952-850-188-6
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@docendo.fi

Varoitus:

Kirja sisältää eri aikakausien ihmisjulmuutta, entisaikojen epäkorrektia kielenkäyttöä ja kuvottavan laajan henkilögallerian. Tunturilappilainen tositarina on kirjoittajan näkemys siitä, mitä Lapinkylässä tapahtui 1939–2024. Henkilöhahmojen mahdolliset yhtymäkohdat Lapinkylän todellisiin asukkaisiin ovat puhdasta sattumaa ja niin edelleen.

SISÄLLYS

OSA I

KOLMANNEKSI VIIMEINEN KAAMOSPÄIVÄ

1. Lapinkylä.....	11
2. Alkava kaihi.....	33
3. Pakomatka Prismasta.....	50
4. Arktinen hysteria.....	77
5. Elukantäyttäjän morsian.....	100
6. Silja Linen seisovan pöydän uhrit.....	118
7. Uutiset ja sää.....	134
8. Elämän valttikortit.....	152
9. Lapin poliisi.....	168

OSA II

TOISEKSI VIIMEINEN KAAMOSPÄIVÄ

10. Pullakuskit.....	175
11. Uhtuan plutoonat.....	217
12. K-Kauppan Väiski ja kuivat vaginat.....	238
13. Sekatavara- ja sinunkaupat.....	277
14. Yleisvaroitus pojista.....	295
15. Golfvirta ja hedelmällinen liete.....	307
16. Erityisjoukot.....	315
17. Teetä ja sympatiaa.....	342

OSA III
VIIMEINEN KAAMOSPÄIVÄ

18. Purujäljet.....	349
19. Lapinkylän ainoa lapualainen	362
20. Kirottu kylä.....	408
21. Viisi mummoa ja kaksi kalaa.....	426
22. Tilapäispoliitikko	453
23. Isänmaan puolesta	463
24. Arktiset Predatorit	475
25. Tupluurit	492

OSA IV
POLAARIYÖN PÄÄTTYMINEN

26. Lapinkylä.....	501
Kiitokset.....	507
Lainatut teokset	509

OSA I

KOLMANNEKSI VIIMEINEN KAAMOSPÄIVÄ

*”Muualla tulta säihkyy harmaahapset,
vanhoissa hehkuu hengen aurinko.
Meill’ ukkoina jo syntyy sylilapset
ja nuori mies on hautaan valmis jo.”*

– EINO LEINO: LAPIN KESÄ, 1902

1.

LAPINKYLÄ

Lapinkylän keskusta oli autio ja tyhjä, ja pimeys notkui kinnosten päällä. Ainoaakaan kirkkoherra Samuel Porvarin ristimästä tuhannesta sielusta ei näkynyt keskellä kaamospäivää sen paremmin kirkon kupeen hautuumaalla kuin hillittömän huoltamokauppakompleksin pihassa.

Pohjoisen valloituksen merkiksi routajänkään paalattu keltainen apinatorni riekkui jääkauden pullauttaman tunturiketjun yläpuolella, kun sitä tiirasi kylän tasalta. Kolme S-lippua pisti ässällä paremmaksi kuin edelliset pohjoisen valloittajat, kun he leiriytyivät Lapinkylään bensatankkeineen, elintarvikevarastoineen ja työorjineen. ”A-B-C kissa kävelee tikapuita pitkin taivaaseen”, hokivat vanhukset mielissään, kun he näkivät osuuskauppaväen voitonpaalun kylän paraatipaikalla.

Jos ei oteta huomioon pitkän kettingin päässä hyytävää elinkautistaan surkeina ulisseita Käsivarren kansalliselukoita, Suomen pystykorvia, kello 12.13 näkyi ensimmäinen elonmerkki lähes varttiin. Punainen Volvo pysähtyi kuuliaisesti kylän ainoalle STOP-merkille. Kun kulkijoita ei näkynyt sen paremmin Kilpisjärven, Muonion kuin Hetankaan suunnasta, auto suttasi jäisestä risteyksestä kylän raitille.

Volvossa istui 40-vuotias filosofian maisteri ja viestintätieteiden kandidaatti Mika Ollila. Hän ei havainnoinut tyhjää liiketilaa ja pystyyn jäätyneitä autiotaloja vaan tuijotti

kiinalaisluurissaan etenevää vihreää lava-autoa. Välillä Ollila kohotti katseensa navigaattorista ja vilkaisi, missä valtatie 21 oikeasti kulkee.

Volvo jurnutti joenvartta pari kilometriä vastavirtaan. Melkein jokaisen talon pihassa penkan päällä kunniapaikalla törötti uutuuttaan hohtava Lynx, Yamaha tai Ski-Doo. Siivummalla kippuraan jäätyneen filtin alla hytisi paikallisten piiliksi kutsuma autonrämä.

Talvea 1946 vasten tappotahtia pystytetyn ja sittemmin kolmesti peruskorjatun rintamamiestalon kohdalla Ollila jarrutti. Hän pakitti postilaatikon kohdalle, tihrusti päivähämärässä nimeä, totesi sen täsmäävän juttukohteeseensa ja luistatti alamäkeä pihaan.

Ollila väisti porraspielen potkurin ja kapusi portaat. Ikkunaverhot heilahtivat. ”Pling–Plong, Pling–Plong”, ovikello mesusi ja ovi aukesi.

Kumaran kurttunaaman sijaan ovensuussa tapitti kolmetai nelikymppinen tummatukkainen, ruskeasilmäinen, siro nainen. *Pikku lappalainen vai mikä se ero lappalaisella ja lappilaisella taas olikaan?*

”Solet vishiin *Tunturi-Lapista*”, nainen totesi.

”Kyllä vaan. Päätoimittaja Mika Ollila”, sanoi Ollila ja jäi kynnykselle arpomaan, ojentaisiko kämmentään. Kiinalaislepakon tai laborantin virheliikkeen vuoksi räkäkourien vuosisatojen yhteen hinkkaamiseen oli tullut tuumaustauko myös 7 000 kilometriä pohjoisempana.

Ollilan jäkittäessä ovensuussa, sähkökänmallinen nainen heilautti kättään kutsuvasti. ”Tuleppa sieltä holotnasta sisäle! Molen Hilla. Äiji makkoilee kamarissa tuplureilla.”

Ollila laittoi takin naulaan ja muisti tuliaisensa. *Tunturi-Lapin* mainosmuki ja kestokauppakassi olivat attaseasalkun pohjalla. Miehen on vaarallista työstää kahta asiaa, kolmesta

puhumattakaan. Journalisti kykeni seuraamaan naista ja kai-velemaan kassejaan muttei havainnoimaan vanhaa rakennus-tekniikkaa.

”Varoppa”, huudahti Hilla.

KOPS oli täydestä kävelyvauhdista mehevän täyteläinen. *Vitunkarmi*. Ollila löysi 175 sentissä rivona irvistelevän syyllisen tapaturmaansa.

”Kävikö”, Hilla huolehti.

Mies nieli kivun ja häpeän. ”Ei-ii. Vähän kopsahti.”

Hilla nyökkäsi karmia kohti. ”Nolit ennen kitukasvusempia. Johtu varmhaan siitä, että täällä kasvukausi oli vain 110 päivää vuussa.”

Ollila missasi vitsin, kun hän piteli perkeleitä sisuksissaan. Kamarissa takan lämpö hohkasi kuumana aaltona. Ollila hieraisi sykkivää otsaansa, kun Hilla tökki porotikkurissa, sarkahousuissa ja lapikkaissa raatona laverilla retkottavaa Lapin äijää. Kuorsaus paljasti yli vuosisadan patinoiman päivänankarin olevan elävien kirjoissa.

”Herrääppä! Toimittaja tuli!”, Hilla ravisteli 103-vuotiasta juhlakalua.

Vanhus avasi silmänsä kuin taikaiskusta ja ponnisti käsittämättömän ketterästi perseelleen puulaverin reunalle. Kurttu-ukko nappasi takataskusta kamman ja heitti harmaat suortuvat pään peitoksi. Hän tökkäsi kaulukselta silmälasit päähänsä ja tuijotti intensiivisesti Ollilaa.

”Mitäs sie meinaat?”

Nopeasti imaistut sitaatit autonratissa valmiiksi porattuihin reikiin, tunnissa taputeltu perusjuttu kasaan ja kaamospäivän kajossa kotiin, ajatteli toimittaja ja ojensi kätensä. ”Mika Ollila. Syntymäpäivähaastattelua tulin toimittamaan. Tässä vähän lehden tuliaisia.”

Vanhus kätteli ja katsoi kotiseutuaviisin kiinalaisvalmis-teista mainosrimuramua. ”Kiitos. Kannatteeko sitä tehdä? Mitä

tähellistä asiaa mulla muka enhään on ko molemmat jalat ovat jo tukevasti hauassa?”

”Onhan se satakolme miehen ikä”, Ollila puolusteli vanhentunutta aihettaan ja aikoi kehua seinällä roikkuvaa raanua, kun keittiöön suhahtanut Hilla komensi. ”Tulkaapa!”

Vanhus ponnisti lapikkailleen. ”Jaaha, juopasemmapa ensteks kahvit.” Äijänkäppänä kääntyi kynnyksellä ja osoitti ylös ovenkarmia. ”Sulla kannattaa varoa.”

Ollila näki etukumarasta, että Hilla kaatoi kyselemättä kuppiin ennen kuin hän ehti kehua, kuinka oli lopettanut syksyllä kahvinjuonnin viikon vieroitusoireet urheasti kestäen.

”Vinkerporillinen”, vanhus sanoi Hillalle, joka kaatoi pikuruisen pyhäkupin puolilleen. Äijä kaatoi kahvin tasetille, nappasi palasokerin tekohampaiden väliin ja imi porstuan kautta nautinnollisesti. ”Shhhhh!”

Vanhus pyöräytti sormella vinhasti pöydän tarjoiluvatia. ”Siittä kastettavvaa.” Nisuruletissa Ollila voitti metsäkakkuja. Niitä hän ei ollut Lappiin tullessaan uskaltanut ottaa, koska paikalliset kutsuivat leivoskikkareita mettäkakoiksi. Ollila ei ollut paljastanut kenelläkään, että oli luullut lappilaisemäntien sekoittavan taikinaan poronpökäleitä.

Kun Ollila nosti salkustaan lehtiön ja vanhan ajan digitaalinauhurin pöydälle, vanhus otti varaslähdön. ”No, joo. Synnyin Toolperin tarttaillessa ja eläkkeelle jäin Sorsan nelosen puolivälin rouvissa elikkä olen tullu tyyrhiiksi valtiolle. Mitäkhään mie vielä ossaisin praatia?”

Ollila nosti vasenta etusormeaan PAUSE-merkiksi ja kopeloi oikealla kiinalaisnauhurinsa REC-nappia, mutta tallentimessa oli niin raivostuttavan mikroskooppiset painikkeet, että ne oli suunniteltu korkeintaan marakatin kokoiselle kädelliselle. ”Odotatko hetken, että saan nauhurin pyörimään?”

Vanhus ei jaksanut kauan katsoa tyhjän ronklausta. ”Saapiko puotella?” Vastausta tai kysymyksiä odottamatta vanhus

jatko. ”Molen Mattilan Matti. Kyyryksi ovat haukkunheet jatkosoasta lähtien. Talvisoothaan en kerenny. Katoinko rapean vuen vanhempi serkkupoika lähti tuosta viereisestä pihasta.”

Ollila painoi punaista nauhoituspalloa ja vilkaisi ikkunasta Kyyryn katseen suuntaan, mutta siellä näkyi vain toista metristä kinosta.

PEKKA MATTILA

s. 20.3.1920 k. 14.12.1939

puolijoukkueineen

Pekka Mattila kuuli liikekannallepanosta jokunen minuuttisen jälkeen, kun oli soutanut savotan valmistelusta kotiin, mutta eipä hoppuilla asioiden edelle, vaan istahdetaan rauhassa kuolevan seuraksi pohjoiselle rajajoelle, josta kaikki jokivarren asukkaat puhuivat väylänä. Se oli paikallisille lähestulkoon yhtä pyhä joki kuin Ganges intialaisille, mutta huomattavasti vähäraatoisempi ja lohirikkaampi.

Väylä höyrysi viimeisiä päiviään vapaana ennen kuin talven jäähenkäys kahlitsi sen puoleksi vuodeksi pihtiotteeseensa. Pekka kurkkasi joka kolmannella vedolla olkansa yli, miten punamullattu kotitalo suureni suurenemistaan, muttei se hirmu suureksi kasvanut lähelläkään. Ruotsin puolelta keljuilivat kaksikerroksiset talot tuoreessa maalipinnassaan ja hoidettujen pihojen kukkapenkit talvimullassaan.

Vuosisadat ylittävä elintasokuilu oli vedetty karttaan vuoden 1809 Haminan rauhassa. Rajajoen itäpuolella lapinkyläläiset huhkivat peltohehtaarillaan, viitisen kantturaa mylvi navetassa ja sama lauma penikoita pirtissä. Kitulias maa ja metsä elättivät Mattilatkin.

Pekka veti veneen telojen avulla liiterin räystäään alle ja käänsi paatin pölliin päälle talviteloille. Tulva kutkutteli keväisin liiterin reunuksia ja pahimpina keväinä hiekkasäikeistä oli rakennettu tulvavalli.

Tulisijan lämpö kihelmöi sormenpäissä. Pekka kolautti repun lattialle paluusta ilmoittaakseen. Äiti pölähti kamarista ja sovitteli ompeluseurojen lasinkierätyksessä saamiaan uusia kakkuloita nenälleen. ”Pekkako se tuli?”

”Jeesus uuemmasti. Onko nisua?”

Pirkko Mattila katsoi jumalatonta pullankinuajaa. Pojan savottatilytyks oli ollut muutamia kertoja laihanlainen. *Oliko ruoja pelannut tilinsä vai juonut rahansa?*

Lapinkylän lestadiolaisuuden haarassa, joka oli ristitty suureksi hajaannukseksi kutsutussa viimeisimmässä saarnamieskäpyjen tuolileikissä tylsämielisesti lapinkyläläisyydeksi, oli satoja hienovaraisia sääntöjä, mutta kuolemansyntejä vain kaksi: uhkapeli ja viinanjuonti. Kielto oli teologisen sijaan käytännöllinen, sillä miehet pelasivat parissa hullussa jaossa 130 vuotta kituuttaen kasvaneen jytkypetäjikkönsä tai ryysivät vuosikymmenessä perheen elättäjän ennenaikaiseen hautaan.

Naisen tuli vaieta seurakunnassa, mutta 30-luvun Lähi-idän ja 1930-luvun Lapinkylän kirkkoisien määräilyt eivät ulottuneet hellan seutuun. Pirkko Mattila valmistautui käristämään poikansa helvetin lieskoissa ja puhdistamaan pelisynneistä parannuksen virvatulella.

Himolukijana Pekka osasi lukea mamman suupielten kiristymistäkin. Poika ei jaksanut tyhjää huudattaa vanhaa, jo 41-vuotiasta muoriaan. Pekka sammutti kristillisen pesuroihun kaivamalla kukkarostaan Kustaa Aadolfin naamoja. Kruunupinkan huumassa Pirkko leikkasi kolmen sormen paksuisia leetasiivuja.

”Oliko hyä savotta?” Pirkko kysyi.

”Semmonenhan se”, tyytyi Pekka ynnäämään pitkopullan läpi.

Pirkko sai vähän väliä pahoja etiäisiä, jotka harvemmin toteutuivat, mutta Pekka sai äidin kysymyksestä ilkeän takauksen. Pekka katsoi isän kalsareilla raidoitettua räsymattoa ja matkasi pulakesään 1930, jolloin vuoden köhiminen päättyi omatekoiseen ruumisarkkuun.

”Mie pojat panen sitte kamarin laattialle valmhiiksi makkaamhan, niin teilä on lyhempi nostomatka”, arkunkannen tekijä oli pelotellut pikku poikiaan rinnus höylälastuista tuuheana.

Pekka ja Juha olivat syyskuussa 1930 puikulannostossa, kun hameen helmoja kannatellut äiti oli juossut rääkyvä Hillevi kannoillaan kohti pottupeltoa ja parkunut: ”Nyt se makkaa kamarin laattialla!”

Kun isä oli saatu nostettua lattialta arkkuun, laskettua hihnoilla kirkkomaahan ja muistokahvit ryystettyä rukoushuoneella, esikoispoika lähetettiin käsittelemään palleaa puristavaa suruaan savottaan. Pekka Mattila paiskattiin elättäjän paikalle 10-vuotiaana, 136-senttisenä ja 27-kiloisena kukkeppinä. Pekka ei ollut ikinä kertonut, eikä kuunaan kertoisi, kuinka hän nieleskeli itkuaan jo menomatalla, kun yritti harppoa Tauno-enon jäljillä peninkulmien talvista kumpumättäikköä.

Sata äijää sahasi päivät, resusi illat ja kuorsasi yöt. Pöllimetsässä syrjäisintäkin kropan kopukkaa oli pakottanut. Aamuisin poika heräsi läskintuoksuun. Aluksi löyhkäävän läskin tyhjään mahaan ahtaminen ällötti, mutta hajuun ja ihran mättämiseen tottui nopeasti.

”Lapsen häätty syyä, että se jaksaa”, sanoi ystävällinen kämppäemäntä joka aamu, kun hän mätti Pekalle eri reilun silavapottusatsin.

Kämppäemännälle oli eristetty koppero keittiön läheisyydestä. Se oli vielä pyhempi paikka jätkän jalalla astuvaksi kuin kirkkoalttari. Pekka oli katsonut kateellisena häntä pari vuotta vanhempaa kankipoikaa, joka autteli tukkikämpän pikku askareissa vedenkannosta hyysikän pesuun. Käymälänjynssäys näytti hupisavotalta verrattuna siihen, että Pekka joutui pyristelemään Tauno-enon vihaisessa kaatovauhdissa ja karsimaan vastahankaisen puun toisensa perään.

Savotasta oli päässyt pujahtamaan kotiin vain unissa. Kotona äiti kesti ajatuksen miesten viidakkoon heitetystä pikkuriikkisestä räpäleestään vain, ettei ikinä ajatellut, mitä poika joutui kestävänsä. Poika ja äiti näyttelivät urheaa, kun Pekka palasi ensimmäisillä kerroilla pöllimetsästä kotiin. ”Reipas poka”, todisti Tauno-enokin.

Vuodessa Pekka turtui miehen rooliinsa ja vuodet lähtivät kiertämään samaa, kiihtyvää rataa. Talvet savotassa, kevät uitossa, kesät pöllinteossa, alkusyksy heinässä ja potunostossa. *Elämä oli työntekoa.*

Äiti lirutti maitoa lasiin. ”Novat vishiin heittäneet sen tinkaamisenki Moskovassa. Ei net sunkhaan niin höperöjä ole, että alkasivat...”

”Sotia”, Pekka täydensi lauseen rivolla sanalla, jota äiti ei taikauskoaan tohtinut ääneen manata.

Sodan hulluuteen ei juuri kukaan Suomessa uskonut. Lapinkylässä Kerä-Arvo (arvonimi tuli siitä, että kylähullu merkitsi reittinsä kerälangalla puihin) kierteli tupia ja Helsingissä vapaaherra Mannerheim (arvonimi tuli siitä, että hänen isänsä oli kreivi) salonkeja ulvomassa sodan uhkaa. Lapinkylän sosiaalilautakunnassa ja Suomen hallituksessa siunailtiin, kuinka äijärukka oli menettänyt lopullisesti hermonsä.

”Sullehan tuli se kirjekki”, äiti touhotti myötäjäispiirongilleen, jonka kaksi toisilleen teutaroinutta ajokasta oli taistellut

joulukuussa 1917 Märkäniemen syrjäkylältä toista poronkusemaa kirkolle. Emännän roolin harjoittelu oli sen verran töisevää puuhaa, että Pirkko oli havahtunut kansakunnan itsenäistymiseen vasta toukokuussa 1918, kun Lapinkylässä laskettiin hautaan kylän ainoa vapaussodan uhri.

Leijonaleima. Pekka arvasi avaamattakin kirjeen sisällön. Huhut olivat kantautuneet ruotsalaiselle tukkikämpällekin. *Ylimääräiset harjoitukset.* Ne maistuivat pari tiimaa seissyttä maitoakin happamammalta.

Pekka ei halunnut lähteä sen paremmin ylimääräisiin kuin varsinaisiin harjoituksiin, joissa kylän suojeluskuntalaiset olivat rymynneet jänkiä talvi toisensa perään. Kylän isomahaiset olivat karjuneet tampatulta polulta alempiarvoisia räpäleitä kinoksiin kontilleen ja kiskomaan konekivääriä ahkiossa pitkin poikin päättymätöntä umpista.

Saatanamoinen simputus oli osoittautunut syksyllä 1939 kaikkien todennäköisyyksien vastaisesti kaukonäköisyydeksi.

Kersanttina armeijasta palannutta Mattilan poikaa oli pyydetty useasti harjoituksiin, mutta hän tiesi paikkansa huutamattakin. Suojeluskuntalaiset olivat herroja. Tukkijätkällä ei ollut apteekkarille ”Jumalan tervettä” ja kirkkoherralle ”Jumalan rauhaa” tähdellisempää sanottavaa. Äitikin oli ollut tyytyväinen pojan vakaumukseen, sillä harjoitukset rymyttiin pyhäisiin, ja sinne houkuteltiin nuorisoa tupakilla.

Pekan oli vaikea suhtautua kylän herroihin, kun hän oli nähnyt pienestä pitäen kykynsä. ”Herraisä ko poikhaan on hölvätty isolla kuupalla älliä”, isäkin oli kerran siunaillut äidille.

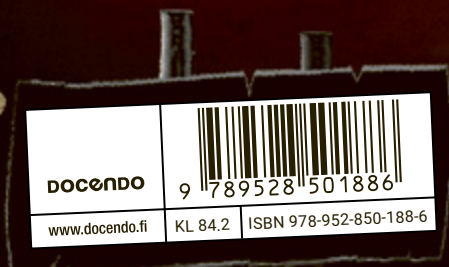
Koulussa Pekka oli tehnyt pikku tiliä värkkäämällä apteekkarin, lääkärin, papin ja kauppiaan poikien läksyt. Opinpolut eriytyivät, kun Pekan tukioppilaiden tiet veivät oppikoulun ja Tornion lukion kautta Helsingin yliopistoon. Pekan elämäntietokoulu jatkui pokasahanaulalle ja jänkien takaisille työmaille.

”TAPPOHAUSKA SUURROMAANI.”

Kun *Tunturi-Lapin* toimittaja saapuu tekemään haastattelua Lapinkylän vanhimmasta miehestä Kyyrystä, pikkunätti syntymäpäiväjuttu karkaa kolossaaliseksi kertomukseksi kylän karuista mieskohtaloista talvisodasta nykyaikaan.

Arktisessa kulttuurien pakastearkussa vuosisadan suuret aatteet natsismista korpikommunismiin ja lestadiolaisuudesta massaturismiin jäätyvät toisiinsa kiinni.

Timo J. Tuikan järkyttävän hauska tarina kiidättää lukijan sukupolvien aikamatkalle. Romaani on maagisen inhorealistinen ja hirtehishumoristinen ruumiinavaus Lapin poikien elämän vaarallisuudesta ja mieheksi kasvamisen vaikeudesta.

Kansi: Jussi Jääskeläinen